

STIPE GUNJAČA

RAD MUZEJA HRVATSKIH STARINA U GOD. 1954.

Ove godine rad se više usmjerio na istraživanje terena u dolini Cetine i Krke i nije bilo bitnih promjena u unutrašnjem životu muzeja, osim što je nastala izmjena u personalu tim, što je administrativni činovnik Marija Tralić-Čulić prešla u drugu ustanovu, a pod konac godine napustio nas je klesar restaurator Petar Marović, čime je radu na restauriranju spomenika nanesen osjetljiv gubitak. Na rad u muzej povratio se Josip Bartulović, koji je prije rata bio preparator ovoga muzeja u Kninu.

Pitanje izgradnje nove muzejske zgrade ostaje i dalje najtežim problemom ove ustanove, a ove godine nije se za gradnju dobilo nikakva kredita. Napredak se osjetio samo u tome, što je prof. arh. M. Kauzlarić konkretno pristupio izradi idejnog nacrtu.

Međutim, ustupanjem građevnog zemljišta dobivene su i prizemne poslovne prostorije na njemu, pa je uprava muzeja u suglasnosti s nadležnim administrativnim faktorima, kao i u sporazumu s mjesnom Narodnom vlasti odlučila, da izvuče predmete na javu na taj način, da se te prostorije poprave za pripremno postavljanje predmeta i da se tu smjeste radne prostorije personala, koji bi prvi put poslije 1941. god. bio direktno povezan s predmetima. Pri tom pripremanju za definitivnu postavu predmeta u novoj zgradi bio bi otvoren pristup posjetiteljima, te bi naš problem bio popularniji, što bi vjerojatno pospješilo izgradnju. Gradski narodni odbor je pružio prvu pomoć za popravak prostorija u iznosu od 500.000 Din, ali teškoća je u tome, što teren i prostorije još uvijek drže poduzeća »Materijal« i »Vinalko« za svoje praktične potrebe unatoč tomu, što im je dat otkaz. Jugoslavenska akademija dodijelila je iznos od Din 200.000 za djelomično čišćenje ruševnog materijala sa gradilišta, što se izvršilo, a kasnije smo iskoristili prigodu, da se materijal besplatno odvezio za nasipanje obale. Koncem godine »Materijal« je ipak ispraznio dvije prostorije, te smo ih stali adaptirati za kancelariju i laboratorij.

REDOVNA ARHEOLOŠKA ISKAPANJA

Godine 1954. nastavilo se po peti put iskapanjem kod crkve sv. Spasa u vrelu Cetine. Pretražio se jugozapadni dio nekropole, gdje su pronađena još 143 groba, većinom iz kasnijeg Srednjeg vijeka. Bilo je i grobnih priloga: prstenja, naušnica i ostruga, a pronašao se i pokoji fragment s pleternom plastikom. Tim su iskapanja na ovoj nekropoli uglavnom završena. Kako je staro groblje i danas u funkciji i skoro sve posuto recentnijim grobovima, to nismo mogli pretražiti neposrednu okolicu tih grobova i time u cijelosti zadovoljiti arheološkom momentu sistematičnosti, pa se ne može isključiti, da se koji ulomak crkvenog namještaja ne krije kao spolij u kamenim obložnicama recentnih grobova ili možda u prostoj zemlji u njihovoj neposrednoj blizini. Pored toga preostale su dvije manje lakune, što će se istražiti prigodom predstojećih daljih iskapanja na drugim položajima u ovom selu. Grob pod velikim stećkom u obliku sarkofaga na sjeveroistočnom dijelu groblja nije pretražen, jer navodni vlasnici Vukovići nisu svi sporazumni da se grob dira, iako se s druge strane tvrdi, da tu nitko njihov nije pokopan. Budući da su druga dva groba pod velikim stećcima dali priloga, morat će se naći načina, da se i taj grob istraži.

Za vrijeme iskapanja na nekropoli pretražili smo i grob na humčiću pod stećkom na lokalitetu Bare kod Pločatog mosta. Raka je bila obzidana obložnicama, uzglavnicom i donožnicom od prostih ploča, a priloga u njemu nije bilo.

Isto tako smo iskoristili prigodu te tragali za naseljem, kojemu je pripadala ona velika nekropola kod crkve sv. Spasa. U radnji »Topografska pitanja na teritoriju stare Cetinske županije s ubikacijom Setovije i Tiluriuma (Split, 1937)« dokazao sam, da je nekropola morala pripadati naselju srednjovjekovne Vrlike, koja se nije nalazila na današnjem položaju, nego baš u ovom selu. Istraživanju položaja stare Vrlike pomogla je ocjena u odnosu postojeće crkve s naseljem. Pošli smo sa pretpostavkom, da je crkva sv. Spasa smještena na taj način, da je naselje moralo gledati njeno lice, pa se pristupilo istraživanju na njivama, koje stoje sučelice crkvi. Interesantno je, da se njive sjeverozapadno od crkve danas zovu »Pivnice«, što je vjerojatno u vezi s reminiscencijom na staro naselje. Napravila su se istodobno dva pokusna rova: jedan na Pivnicama na njivi Dušana Četnika, a drugi pedesetak metara južnije na njivi Jovana Milaša. Prvi rov na njivi Dušana Četnika pokazao je jako crnu zemlju, ali to je bio veoma tanak sloj nad lapornim živcem, i tu, osim kojeg ulomka opeke, nije nađeno ništa, a na njivi Jovana Milaša ušlo se u trag temeljima dvaju zdanja. Preostaci su bili zidani grubim kamenjem, koje je spojeno glinom. Iako ja zahvat premalen, da bi se na osnovu njega moglo s punom sigurnošću tvrditi, da se ušlo u trag staroj Vrlici, ipak možemo to držati najvjerojatnijim, jer dosada nijedna druga kombinacija nema ne samo veće, nego nikakve nade.

U radovima na ovogodišnjoj kampanji sudjelovali su: J. Grabovac, B. Petrić, D. Jelovina i pisac ovih redaka.

IZVANREDNA ARHEOLOŠKA ISKAPANJA

U pretprošlom i prošlom broju časopisa izvijestili smo o potrebi zaštitnog iskopavanja u dolini gornjeg toka rijeke Cetine na sektoru artificijelnog jezera Peruče, te smo iznijeli i rezultate reambulacije. Srpnja ove godine muzej je dobio vanredan kredit od 2.000.000 Din od Drž. sekretarijata za poslove narodne privrede NRH, kao pomoć za prvu etapu arheološkog istraživanja na tom području. Uprava ovoga muzeja pozvala je na suradnju Arheološki muzej u Splitu, koji je u reambulaciju delegirao kustosa M. Nikolancija, a u istraživanje dra. B. Gabričevića i prof. Ivana Marovića, pa su se tako vršila kombinirana iskopavanja na više položaja.

Radom smo započeli dana 18. VIII. i uzeli najnižu točku na brani blizu vrela Peruče, pritoke Cetine, pa smo dalje pošli uzvodno uz Cetinu. Pritom nismo zahvatili položaje kako su dolazili redom, nego smo istraživali one lokalitete, na kojima su se iskopavanja mogla vršiti bez naknade štete privatnim vlasnicima, pa su se u prvi plan uzeli: javni pašnjaci, groblja i pustopoljine, a zatim površine s obranim plodinama. Tako su momentano ostali neistraženi privatni posjedi s trajnom kulturom, na koje dolazi red, kad ih investitor ekspropriira. Ovdje zasada navodimo samo položaje, na kojima se iskopalno:

1. Oko vrela Peruče, pritoke Cetine, na četiri objekta: a) na Glavici, koje je vlasnik Ante Jukić, b) u vinogradu Mile Kelave, c) na Jukića brigu i d) na raznim segmentima rimskog vodovoda od izvora Peruče do nove brane na Cetini.

2. U Maljkovu, na sedam položaja, od kojih su četiri na odlomku Ribarića, i to: Gradine, Greblje, Mijaljuša i Plavšina ograda a ostali kod kuće Frane Bilandžića, u vinogradu Ivana Budimira i na »Turskoj kuli«.

3. U Otišiću, odlomak Draga kod kuće Stojsavljevića.

4. U Dabru kod crkve sv. Jovana, na Crkvini i na Liovića njivi koja se nalazi između prednja dva položaja.

5. U gornjim Koljanima, odlomak Dragovića na položaju starog manastira uz vrelo Dragovića, na Crkvini u seoskom groblju i u Pećini iznad spomenutog vrela.

6. U donjim Koljanima nekropola sa stećcima kod Zagorčevih kuća.

7. U Podosoju, naselju iz rimskog doba pod Stražinama.

Ovogodišnja kampanja završila se početkom prosinca. Vrijeme od nepuna četiri mjeseca bilo bi prekratko, da se u njemu obradi sav taj posao, čemu se ne bi moglo odoljeti, da nije bila ekipa kombinirana od osoblja dvaju muzeja u Splitu, te se s potpunijom ekipom moglo zahvatiti više susjednih položaja. Tako su pri iskopavanju triju položaja blizu vrela Peruče sudjelovali B. Petrić, J. Grabovac i D. Jelovina, a u Ribariću, Maljkovu i Dabru Grabovac i Petrić, dok nam se u Koljanima opet pridružio D. Jelovina. Radovima je rukovodio pisac ovih redaka. Gdje se očekivao kombinirani nalaz iz prethrvatskog i hrvatskog doba, sudjelovali su i članovi iz drugog dijela ekipe, koja je inače radila na objektima iz prethrv. doba: dr. B. Gabričević na položajima u Ribariću i u Dragoviću, te I. Marović u Pećini iznad vrela Dragovića, u kojoj je vršio sav rad, pa im i ovdje hvala.

Ostalo je nekoliko nedokončanih radova, koje ćemo, nadamo se, nastaviti iduće godine, zatim prijeći na ostale položaje, koje smo naveli u prošlogodišnjem broju ovog časopisa, jer oklijevanja nema, budući da se radovi na podizanju brane na Perući užurbano nastavljaju. Kad se cjelokupan posao završi, dat će se opširniji izvještaj o nalazima, koji se tiču Srednjeg i Novoga vijeka, a o nalazima iz prethrvatskog doba izvijestit će članovi ekipe splitskog Arheološkog muzeja u svom glasilu.

OSTALA ISTRAŽIVANJA NA TERENU

1. Reambulacija terena u okolici Knina

U nakani da se pristupi sistematskom proučavanju terena, kako bi se ujedno pripremio materijal za izradu toliko potrebne arheološke karte srednjovjekovnih položaja i nalaza, odlučili smo svake godine reambulirati teren, pa smo počeli okolicom Knina, koja je za početak najprikladnija, jer se u toj okolici najviše istraživalo, što svjedoče Marunove zabilješke, koje se najviše odnose na taj kraj. Te zabilješke treba ujedno i revidirati, budući da je od tog doba do danas nestalo mnogo elemenata i ljudi, uz koje su nalazi vezani. Da bi reambulacija bila kompletnija, pozvali smo dra. Matu Suića, direktora muzeja u Zadru, da obrađuje položaje i nalaze iz prethrvatskog doba. Ekipa, koju su pored spomenutog sačinjavali kustos ovog muzeja Julije Grabovac, i pisac ovih redaka, boravila je na terenu od 27. III. do 2. IV. 1954. i pregledala starohrvatske arheološke položaje u Plavnu, Otonu, Benderu, Radučiću, Padenama i Golubiću.

2. Reambulacija terena u Đevrskama

Za reambulacije u Radučiću obaviješteni smo, da je trasa željezničke pruge Zadar-Knin prosjekla starinsko groblje. Stevan Ardelić, sinovac dugogodišnjeg povjerenika Hrv. starinarskog društva Vladimira, doveo nas je na položaj, koji se nalazi sjeverozapadno od malog trgovišta Đevrsaka, i tu smo zaista vidjeli u usjeku, s obje strane pruge, tri prosječena groba. Radnici su nam ispričali, da je u usjeku bilo više grobova i da su ih uništili unatoč tome, što je dr. Suić na vrijeme upozorio ing. Zelenskog, da ga obavijesti, ako se izgradnjom pruge naide na kakve starine.

S južne strane usjeka, a 30 m pred njim, nalazi se ograda zvana »Pod krst« zato što se prije okupacije na vrhu jedne gomile nalazio kasnosrednjovjekovni krst, koji su za okupacije srušili Talijani, a on se danas nalazi oboren. Svugdje naokolo vide se učelci, a seljaci pričaju, da se groblje proteže naširoko s obje strane pruge, što se i po prosječenim grobovima vidi. Inače postoji tradicija, da je tu u blizini nekoć postojala crkva, koje se tragovi ne naziru.

Podalje, do 1500 m sjeverno od Đevrsaka uz put, koji vodi u Dobropoljce, nalazi se položaj zvan »Brijeg«, na kojemu se nalazi sedamdeset stećaka. Tu je g. 1904. iskapao Vlado Ardelić, ali posao nije okončao. Na tom položaju

nalazi se i maltera, pa se priča, da je tu također bila crkva, a inače cijeli položaj naliči na veliki prehistorijski tumulus.

Zapadno od Crkvovih kuća na čestici Vlade Ležajića Petrova, pronašao je g. 1950. vlasnik šest grobova, koji su prema njegovu iskazivanju bili različita oblika, kod nekih nije bilo pokrivala, neki su bili pokriveni pločama, a svi su imali obložnice. U jednom grobu pronašao se nožić, koji je uništilo vlasnikovo dijete, a u drugom grobu našao se novac, koji je svršio na isti način. Grobova na ovoj čestici ima još, a također i na susjednim česticama Bože Crvaka i Save Bjelanovića.

Istočno od kuće Vlade Ležajića nalazi se plitki humak od pijeska zvan »Sadina«, koji je u sredini visok 2 m, a radius mu se kreće oko 25 m. Za jedne njemačko-ustaške akcije g. 1944. ubijeno je sedmero seljaka, koji se nijesu mogli ukopati u seosko groblje, jer su tu bili četnici, pa su ih pokopali na tom humku. Tom prigodom je Vlado Ležajić naišao na jedan stariji grob, te ga nije pretraživao, nego ga opet zatrpao. Grob je pri samom vrhu tog glavička.

Istočno od Ležajića, gdje je Vlado Ardalić svojedobno otkrivao starohrvatsku nekropolu, zapravo na njenu pristranku na njivi Orlovači vlasništva Milana Ležajića, gdje je također kopao Ardalić i nalazio naušnica i prstenja, prema pričanju seljaka ima još neistraženih grobova.

Na njivi »Široka« je g. 1906. Petar Ležajić pok. Filipa krčio i namjerio se na jedan grob, koji nitko još nije otvarao. Ta njiva se nalazi pod Ležajića kućama. Kod raskrsnice putova, kod kuće Seljačke radne zadruge nalazi se glomazan kasnosrednjovjekovni ili ranonovovjekovni križ usred ledine, na kojoj su se nekoć ukopavali nekršteni.

3. *Rekognosciranje terena u Veljanima i Kašiću*

Dne 13. XII. 1954. uputio sam se iz Zadra u društvu I. Petriciolija, da na terenu provjerim neke arheološko-topografske podatke, koje sam pobrao u Državnom arhivu u Zadru. Određeni podaci su se odnosili na sela Veljane i Kašić u tadašnjem kotaru Benkovac. Jedan podatak, u kojemu je stajalo označeno »porušena crkva« doveo nas je u Veljane, i tu smo konstatirali, da se on odnosi na još postojeće zidine crkve, koju u selu zovu sv. Petkom, a sagrađena je na preostacima iz doba rimske dominacije. Konstatirali smo, da se u neposrednoj blizini te crkve nalazi i nekropola.

Isto tako nas je jedan podatak doveo na položaj sadašnje seoske crkve i groblja u susjednom selu Kašiću. No na licu mjesta nije se moglo opaziti nikakva traga srednjovjekovnim ostacima. Zatim smo stali ispitivati seljake, da li znaju za koji položaj, koji bi se nazivao prema već praksom utvrđenim pitanjima, koja sam im postavljao. Na to sam dobio odgovor od seljaka Vasilja Lakića, da u Kašiću ima jedan položaj, koji se zove »Mastirine« i on nas je odveo na lice mjesta. Taj položaj je na blagoj kosi blizu vrela zvanog »Širokovac« ispod kuća Višića. Na kraju te kose naziru se zaista prostrani tragovi ruševina, a ponegdje se razaznaje i površina kojeg zida. Duž cijele te kose ima grobova, a naročito na kontinuiranom položaju »Drač«, gdje se vidi kako više bedrenjača strše na površini. Tu smo doznali, da je pred dvije

godine učitelj Mladen Ivanišević sa dacima stao dirati grobove, od čega se vidio i trag. Nije poznato, da li je što našao u njima. Takvi grobovi se poznaju i na seoskom putu, koji vodi u Suhovare na položaju zvanom Razbojine.

Na terenu smo doznali, da ima grobova i blizu bunara »Katinovac«.

Ako dopuste mogućnosti, vršit će se iskapanja u Veljanima kod spomenute crkve, a istom zgodom i u Kašiću u »Mastirini«, pa sam za tu prigodu ostavio dalja rekognosciranja terena u ovom kraju.

NABAVA PRONAĐENIH ARHEOLOŠKIH PREDMETA

Pored rezultata pronađenih redovitim i izvanrednim iskapanjem, prispjelo je ove godine u muzej i nekoliko predmeta, koji su slučajno nađeni.

1. *Slatine na Čiovu*. Dva ulomka dekorirana pleternom plastikom pronašao je g. Davor Domančić, asistent konzervator u Splitu u Slatinama na otoku Čiovu na položaju, gdje tradicija vezuje postojanje crkve sv. Petra (gl. o tome prilog Lovre Katića u pretprošlom broju ovog časopisa). Oba ulomka je donio u muzej, na čemu mu i ovdje hvala.

2. *Solin*. Mramorni ulomak s pleternom plastikom pronašao je pisac ovih redaka kod starohrvatske crkve u Gradini u Solinu i donio ga u muzej.

3. *Cetina*. Ilija Četnik Dušanov pronašao je u gromili ispod nekropole sv. Spasa 2 šiljka od koplja i jedan ključ, te je to prodao Muzeju.

4. *Potrvlje kod Sinja*. Konjičić Ivan pok. Mate prodao je Muzeju trojagodnu naušnicu, koju je pronašao na položaju Gradine.

5. *Biskupija kod Knina*. Todor Popović, našao je na svojoj njivi koju je traktor preorao, jedan prsten, jedan šiljak od strelice i tri kamena fragmenta, te je prodao Muzeju. Ta njiva nalazi se 200 m daleko od poznatog nalazišta »Crkvine«.

6. *U Rižinicama* je bio ostavljen na površini pilastar s pleternom plastikom, koji je bio jako izložen oštećenju od atmosferilija, te je prenesen u Muzej.

Te kao i naredne slučajne nalaze objavit ćemo u posebnoj radnji u jednom od idućih brojeva ovog časopisa.